

‘Het sieraad van de courant’ Karel van de Woestijne als ‘oorlogscorrespondent’

Peter Theunynck, dichter en biograaf van Karel van de Woestijne

---

Samenvatting

Karel van de Woestijne is correspondent voor de *Nieuwe Rotterdamsche Courant* in Brussel. Wanneer de Eerste Wereldoorlog uitbreekt, blijft hij voor die krant werken. Zijn stukken worden door koeriers naar Nederland gebracht. De *NRC*-lezers smullen van zijn dagboeknotities. Zijn milde toon t.o.v. de Duitsers wordt door zijn opdrachtgevers gewaardeerd. Van de Woestijne lijkt vanaf het begin een zekere zelfcensuur toe te passen.

Van augustus 1914 tot eind februari 1915 publiceert hij in de *NRC* zijn ‘Dagboek van den Oorlog’, waarin hij de intrede van de Duitsers in Brussel beschrijft, over de evolutie van de oorlog bericht en het leven in de bezette stad in kaart brengt. Dan valt er even een stilte. Vanaf eind maart 1915 verschijnt zijn kroniek ‘Het leven te Brussel’, waarin hij zich nog meer dan voorheen op de vlakte houdt. Dat heeft te maken met veranderde omstandigheden.

Vanaf januari 1915 wordt de grens met Nederland extra bewaakt. Het werk van de koeriers wordt vrijwel onmogelijk. De pas opgerichte Pressezentrale (censuur) brengt soelaas. Zij bezorgt de nagekeken teksten van Van de Woestijne aan de *NRC*. Van de Woestijne blijkt het uitstekend met zijn censor te kunnen vinden. Eind oktober 1916, na een voor de Duitsers teleurstellende artikelenreeks van Van de Woestijne over de vernederlandste universiteit van Gent, valt Van de Woestijnes correspondentschap echter stil. Pas tegen het einde van de oorlog hervat hij zijn werkzaamheden. Opvallend is dan de harde toon waarmee de correspondent, die zelf niet geheel onbesproken is, uitvaart tegen de activisten.

Abstract

Karel van de Woestijne is the correspondent for the *Nieuwe Rotterdamsche Courant* in Brussels. At the start of WWI he keeps working for that newspaper. His pieces are brought to The Netherlands by courier. The *NRC*- readers relish his diary entries. His mild tone with regard to the Germans is appreciated by the editor. Van de Woestijne seems to apply some kind of self-censorship from the very beginning.

E-mail
peter.theunynck@
gmail.com

From August 1914 till the end of February 1915 he publishes in the *NRC* his 'Dagboek van den Oorlog' (Diary of the war), in which he describes the entry of the Germans in Brussels, gives updates about the evolution of the war and portrays life in the occupied city. Then there is a short break. From the end of March 1915 onwards his chronicle 'Het leven te Brussel' (Life in Brussels) appears, in which he, more than ever, plays safe. This has everything to do with the changed circumstances.

From January 1915 onwards the border with the Netherlands is under extra surveillance. The work of the couriers is practically impossible. The newly established Pressezentrale (censorship) offers solace. It delivers the censored texts of Van de Woestijne to the *NRC*. Van de Woestijne appears to get along very well with his censor. At the end of October 1916, after a for the Germans disappointing series of articles about the dutchification of the university of Ghent, Van de Woestijne's correspondence comes to a halt. Only at the end of the war he takes up his entries again. Striking is the harsh tone the correspondent, who is not exactly irreproachable himself, uses to berate Flemish collaborators.

Sinds 1906 werkt Karel van de Woestijne als correspondent voor de *Nieuwe Rotterdamsche Courant* in Brussel. Wanneer de Eerste Wereldoorlog uitbreekt, blijft hij zijn berichten – nu niet meer telegrafisch of via de post, maar per drager – naar de Nederlandse krant sturen. De *NRC*-lezers in het 'neutrale' Nederland smullen van de dagboeknotities van de Brusselse correspondent. Ze krijgen uit 'onverdachte' bron een relaas van de gebeurtenissen en levensomstandigheden in het bezette België. Hoofdredacteur Govert van der Hoeven noemt Van de Woestijnes oorlogsdagboek later 'het sieraad van de courant'.

Rond dat correspondentschap rijzen enige vragen op. Kregen de Nederlanders effectief correcte en volledige informatie uit onverdachte bron? Welke thema's behandelde Van de Woestijne en welke niet? Welke positie nam hij in de discussie tussen activisten en passivisten in? Hoe ging hij om met de censuur die in februari 1915 werd geïnstalleerd? En waarom zweeg hij eind oktober 1916 plots? Op deze en nog meer vragen tracht ik een antwoord te geven.

1. KAREL VAN DE WOESTIJNE AAN HET BEGIN VAN DE EERSTE WERELDOORLOG

1.1. PRIVÉ

In maart 1914 is Van de Woestijne zesendertig jaar geworden. Samen met zijn echtgenote, de dertigjarige Mariette van Hende en zijn negenjarige zoontje Paul woont hij in een gehuurd herenhuis in de Sint-Annadreef in Laken. Het gezin houdt er een luxueuze levensstijl en een dienstmeid op na. Van de Woestijne moet op allerlei terreinen bedrijvig zijn om daarvoor het nodige geld op te hoesten. Hij schrijft en publiceert tegen een hoog tempo poëzie en proza, trekt begin 1914 naar Nederland om er lezingen te geven in Leiden en Delft, manoeuvreert handig om een nieuwe literaire prijs, de Beernaertprijs in de wacht te slepen, vervult met lichte en soms grotere tegenzin zijn minimale taken op het ministerie van Kunsten en Wetenschappen en schrijft wekelijks een tweetal artikelen voor de *NRC* over politieke en culturele onderwerpen.

Wanneer de Eerste Wereldoorlog uitbreekt en Brussel bezet wordt, hangt Van de Woestijne de lier tijdelijk aan de wilgen – zijn hoofd staat niet naar literatuur –, maar als correspondent blijft hij uitermate actief. Om de stijgende levensduurte in de bezette stad het hoofd te bieden, is het voor hem en zijn gezin van het grootste belang dat hij zijn journalistieke taak kan blijven vervullen. Zijn correspondentie levert hem het grootste deel van zijn inkomsten op, zeker wanneer hij vanaf januari 1915 als ambtenaar technisch werkloos wordt (de Duitsers nemen de administratie over) en voortaan nog slechts twee derden van zijn al bescheiden ambtenarenwedde als ‘wachtgeld’ ontvangt.

1.2. POLITIEK

In november 1914 woedt tussen Vlamingen een hevige discussie in herberg 't Vlaams Huis op de Brusselse Grote Markt. Daarbij vormen zich al snel twee kampen: activisten die de hulp van de Duitse bezetter willen inroepen om aloude Vlaamse taaleisen te realiseren, en passivisten die vinden dat je onder geen beding gunsten aanvaardt van de bezetter. Van de Woestijne kiest partij voor de passivisten, die aangevoerd worden door zijn vriend August Vermeylen (Theunynck, 2010, p. 269-270). Vermeylen is erg strikt en principieel. Van de Woestijne daarentegen is rekkelijk en zal op een bepaald moment zelfs naar activisme neigen. Ik kom daar nog op terug.

2. DE POSITIE VAN DE NIEUWE ROTTERDAMSCHÉ COURANT

2.1. HET NEUTRALE NEDERLAND

Officieel blijft Nederland in de Eerste Wereldoorlog neutraal. Bij die neutraliteit zijn een aantal kanttekeningen te plaatsen. Heel wat intellectuelen, zakenlui en militairen zijn openlijk Duitsgezind. Van oudsher bestaat in die middens een grote bewondering voor de Duitse cultuur. Veel Nederlandse intellectuelen en officieren hebben een deel van hun studietijd in Duitsland doorgebracht. Ook in de belangrijke land- en tuinbouwsector is men overwegend pro-Duits. Duitsland is de belangrijkste buitenlandse afzetmarkt. (Moeyes, 2001, p. 208) De Nederlandse minister-president Cort van der Linden is volgens ingewijden zelfs zeer Duitsgezind. (Moeyes, 2001, p. 211) Door mensen die het in die tijd niet met zijn beleid eens zijn, wordt hij smalend Kurt unter den Linden genoemd. Hij voert een neutrale Realpolitiek waarbij hij de Nederlandse belangen op elk vlak zo goed mogelijk tracht te vrijwaren, wat op dat ogenblik een complexe evenwichtsoefening is.

De Nederlandse man in de straat is niet zo Duitsvriendelijk als zijn minister-president. Onder andere de verhalen van de vele vluchtelingen en de berichten in de pers over de Duitse wreedheden tegenover de Belgische bevolking en zijn eigendommen maken diepe indruk en stemmen de bevolking behoorlijk kritisch. (Moeyes, 2001, p. 208). In de strijd om de hoofden en harten van de Nederlandse burgers spelen de dag- en weekbladen een belangrijke rol. *De Telegraaf* is openlijk Entente-gezind. *De Toekomst* maakt geen geheim van zijn Duitse sympathieën. Hoe is het gesteld met de *NRC*, waarin Van de Woestijne zijn stukken publiceert?

2.2. DE NIEUWE ROTTERDAMSCHÉ COURANT

In haar doctoraalscriptie over de Nederlandse pers tijdens de Eerste Wereldoorlog geeft Nienke Geudeker aan dat Henri Nijgh, de directeur van de *Nieuwe Rotterdamsche Courant*, via een tussenpersoon tot tweemaal toe smeergeld aannam van het Duitse Reichsmarineamt. De Duitsers schonken dat geld om een mogelijk anti-Duitse houding van *de NRC* tegen te gaan. Volgens Geudeker leverde het weinig op, omdat hoofdredacteur Govert van der Hoeven ‘nauwlettend toezag op onpartijdigheid’ en ‘geen artikel ongelezen in de krant [liet] komen.’ (Geudeker, 2004, p. 78)

Buyse-biograaf Joris van Parijs is het daar niet mee eens. ‘Kampioen van de formele neutraliteit en de feitelijke Duitsgezindheid’ zo noemt hij de *Nieuwe Rotterdamsche Courant* uit die tijd. Hij verwijst daarbij onder meer naar de kritiekloze biografie van Bismarck, waarmee de honderdste verjaardag van de IJzeren Kanselier in de krant werd herdacht. Ook haalt hij een artikel aan over de eerste Duitse gasaanval in Vlaanderen, dat uiterst ongelukkig eindigt met de bedenking ‘Wie weet wat de groote schare der Duitse scheikundigen op dit gebied als op zoo menig ander nog voor verrassingen in petto heeft.’ (Van Parijs, 2007, p. 469) ‘Objectiviteit’ kan soms pijnlijke vormen aannemen. H. van Weede, de Nederlandse gezant in België, waarschuwde de *NRC* in het najaar van 1914 voor haar al te objectieve berichtgeving: ‘De *Rotterdamsche Courant* moet beseffen, dat zij eene grote verantwoordelijkheid op zich laadt, door niet eenigszins welwillender tegenover België gestemd te zijn.’ (Moeyes, 2001, 86). De Duitsers hebben in elk geval geen groot probleem met de berichtgeving van de Rotterdamse krant. In een brief aan de Rijkskanselier over de publieke opinie in Nederland noemde de Duitse gezant in Nederland, Richard von Kühlmann de *NRC* ‘ein ganzen gemässigttes und deutschfreundliches Blatt’. (Geudeker, 2004, p. 77) De *NRC* is bovendien het enige niet-Duitse dagblad waarvan de verkoop na de bezetting van Brussel niet verboden wordt. (Moeyes, 2001, p. 86)

3. VAN DE WOESTIJNE ALS ‘OORLOGSCORRESPONDENT’

Een aantal schrijvers-journalisten deinst niet terug voor het gevaar. Ze willen vanop de eerste rij verslag uitbrengen van de krijgsverrichtingen. Stijn Streuvels neemt de trein, de tram of de fiets om zich in oorlogsgebied te begeven. Van de Woestijne is niet zo’n held. Hij rapporteert enkel wat hij hoort, ziet, beleeft en verneemt in en om Brussel.

3.1. INFORMATIEBRONNEN

Zijn voornaamste informatiebron zijn diens eigen waarnemingen. Hij loopt of tramt naar het centrum van de stad, op zoek naar nieuws waarmee hij zijn kolommen kan stofferen. Na een tijd waagt hij zich ook aan veldslagtoerisme. Dan gaat hij plekken bekijken waar de legers een tijd geleden strijd hebben geleverd. Een tweede bron van informatie zijn de talrijke vluchtelingen die naar Brussel afzakken, in de hoop daar een veilig onderkomen te vinden. De

verhalen van die vluchtelingen, onder andere over de slag bij Haren, leveren voor de correspondent interessante stof op. Ook de koeriers die zijn teksten over de grens smokkelen, informeren hem over wat er buiten de hoofdstad gebeurt. Daarnaast legt hij ook bij collega's of familie het oor te luisteren. Een laatste informatiebron zijn de kranten die hij kan bemachtigen. Helemaal aan het begin van de oorlog bereiken kranten uit het westen van het land nog de hoofdstad. Later droogt die bron op. Van de Woestijne moet het dan hebben van Duitse kranten, de muurkrant *Kriegszeitung* en de *NRC*, zoals hoger vermeld de enige buitenlandse krant die de Duitsers in Brussel tolereren.

3.2. STIJL EN TOON

Welke stijl hanteert Van de Woestijne bij zijn verslaggeving? Hij beschrijft wat hij ziet of gehoord heeft telkens met veel kleur en veel oog voor detail. Vaak noteert hij zijn bevindingen op een luchtige, badinerende wijze, doorspekt met humor, waardoor zijn teksten meer op columns lijken dan op reportages.

Zijn toon is meestal neutraal, zelden uitgesproken vijandig of agressief ten opzichte van de Duitsers. Zelfs als het gaat over de verwoesting van de Leuvense bibliotheek, een oorlogsmisdaad waarop in de internationale pers verontwaardigd wordt gereageerd, houdt Van de Woestijne zich opvallend op de vlakte: 'Wat in Leuven ook heel bijzonder was: de bibliotheek. Maar daar wil ik het voor het oogenblik niet over hebben.' (Van de Woestijne, 1986-1995, deel 7, p. 446) Het lijkt wel of de correspondent nog voor de komst van de censuur al aan zelfcensuur doet, om toch maar geen moeilijkheden te krijgen met de Duitse bezetter of zijn Nederlandse opdrachtgever. Ook bij de inkwartiering van militairen in zijn huis in Laken krijgt Van de Woestijne nauwelijks een slecht woord over de vijand over zijn lippen:

Ik moet zeggen dat hij erg meêvalt, mijn luitenant. Een flinke jongen, van pas een-en-twintig, twee meter hoog, met een jolig en goedaardig gezicht. [...] Ik nodig mijn luitenant uit voor het avondmaal. Wêer verdwijnt hij naar zijn kamer, en verschijnt aan tafel in gala-uniform met verlakte laarzen. Wij praten als vrienden. Ik heb het gevoel, dat deze schrandere, wakkere jongen een vriend zou kunnen worden,... indien hij voorloopig niet een vijand was. Wij hebben voorloopig wel wat moeite, het ons voor te stellen. Vreemd avontuur toch, die oorlog... (Van de Woestijne, 1986-1995, deel 7, p. 403-405)

Wanneer je die teksten van Van de Woestijne legt naast die van bijvoorbeeld August Monet, de Antwerpse correspondent van *De Telegraaf* die verslag uitbracht over ‘Het leven te Antwerpen’, valt nog meer op hoe vriendelijk Van de Woestijne wel blijft voor de bezetter. Monet daarentegen geeft voortdurend af op de Duitsers. Op 19 december 1914 schrijft hij bijvoorbeeld: ‘Ten allen prijze wil de Duitse overheid in België beletten dat men in het buitenland iets te weten kome over haar vaderlijk beleid. Het ergert haar gruwelijk dat wij steeds zooveel te vertellen weten over de georganiseerde plundering, waaraan zij de Scheldestad onderworpen heeft en over de ergerlijke manier waarop de Duitse officieren zich gedragen tegenover de bevolking.’ Op 13 februari 1915 citeert hij een vriend die naar Leuven is gereisd: ‘Een paar dagen geleden heb ik de reis gewaagd en ben er letterlijk ziek van thuisgekomen: ziek van afschuw en van ergernis. Géén beschrijving, géén fotografie geeft maar het flauwst idee van de hemeltergende verwoesting die te Leuven aangericht werd.’ Die duidelijkheid staat in schril contrast met de vaagheid waarmee Van de Woestijne het probleem omzeilt.

4. DAGBOEK VAN DEN OORLOG

Een eerste reeks artikelen publiceert Van de Woestijne onder de titel ‘Dagboek van den oorlog’. Het gaat om een vijfenveertigtal bijdragen, meestal het dagboek van een paar dagen, die met de nodige vertraging – gemiddeld zo’n veertien dagen – in de *Nieuwe Rotterdamsche Courant* verschijnen. Zijn dagboekfragmenten van 21 tot 23 augustus 1914 verschijnen bijvoorbeeld op 4 september in de krant. Die van 6 tot 8 september komen pas op 1 oktober in de *NRC*. Die kleinere of soms grotere vertragingen hebben te maken met het feit dat Van de Woestijne een beroep doet op koeriers die zijn teksten de grens over moeten smokkelen. Die eerste reeks artikelen zijn nog niet onderworpen aan censuur, gezien de Duitsers daarvoor nog geen structuur op poten hebben gezet.

4.1. INTOCHT VAN DE DUITSCHE, VOLKSWOEDE, VLUCHTELINGEN

Waarover schrijft Van de Woestijne die eerste dagen van de oorlog? Op 20 augustus 1914, de dag dat de pinhelmen Brussel binnenmarcheren, heeft hij het over de verwarring die in Brussel heerst en het gebrek aan duidelijke communicatie:

Het was toen elf uur al, en broeierige lucht. Aan het telegraafbureau van het Noorderstation, waar ik het laatste, en lange, en zoo mooie officieele bericht had gebracht, dat alles zo prachtig stond voor ons, Brusselaars, [...] ik had dus aan de N.R.Ct. getelegrafeerd, hetgeen een heelen tijd had ingenomen, toen ik, buitengekomen, de stationsplaats ineens afgesloten vond en voor den stoep de burgerwacht aan het manoeuvreeren. (Van de Woestijne, 1986-1995, deel 7, p. 390)

Ook de volkswoede die uitbarst en die zich richt op Duitsers en Duitse zaken in Brussel, brengt hij in beeld:

Met eigen oogen heb ik gezien, dat een groepje voor een cafétje kwam te staan, waar Pschorr-braü of een ander merk werd verkocht. Eén der apaches opende een valies; men haalde er zorgvuldig baksteen uit, die men gewetensvol in de ruiten gooide van het lokaal. Onmiddellijk stroomde de massa toe. Gegil ging op, en gejuich. Waarna men herbegon met een verdere gelegenheid. (Van de Woestijne, 1986-1995, deel 7, p. 390-391)

Een dag later, op 21 augustus, beschrijft hij de indrukwekkende intocht van de Duitse troepen:

Intusschen rukken de Duitschers binnen. In de stad zelf zie ik ze niet, maar tegen zeven uur 's avonds komen de eersten aan te Laeken, waar ik woon bij het Koninklijk Paleis en een groote nieuw-gebouwde kazerne. Als eene windhoos kwam het gerucht op ons aangeblazen: 'De Duitsch is daar!' Onmiddellijk alle vensters en blinden gesloten. Maar ieder aan de ramen der eerste verdieping, waar men ze voorbij zal zien gaan.

Zien? Men hoort ze, lang voor men ze te zien krijgt. Het is als een schaaft, die over de hobbelige keien van den steenweg gaat, van uit de verte, aldoor nader, aldoor nader, waarvan men vooralsnog alleen het geluid hoort, het schuifelend, soms krissend, nooit anders dan zware, moede, slepende geluid. Tot daar ineens krast een bevel door het rasdalende licht, en voor ons defileert, in de kleur van de aarde en van de lucht, in eene onnoemelijke kleur, omdat zij zich oplost in heel dezen naderenden avond, eene Duitse troep van duizend man. (Van de Woestijne, 1986-1995, deel 7, p. 400-401)

Eerst brengt hij het geheel met een long shot in beeld. Vervolgens zoomt hij in op de individuele soldaten:

De grijze soldaatjes gaan, gaan, gaan, op hunne stoffig-bruine schoenen, in hun ruim-gesneden pak, onder den pinhelm, dien een grijs omhulsel dekt. De zak op hun rug schijnt wel wat zwaar te wegen, en hun kort, stevig geweer ook. Toch zingen zij, en dat is het eenige wat wel eenigszins pijnlijk aandoet. Wij hebben vooralsnog weinig te maken met de ‘Wacht am Rhein’ en ‘Deutschland über alles’... Als men in de verte hun gezang naderen hoort, krijgt men een gevoel van gêne. ‘On dirait des flamingants’, zegt naast mij eene dame, die waarschijnlijk niet van flaminganten houdt. Zij, die er wél van houden, hebben niettemin eenzelfde indruk van wel wat goedkoope triumphantelijkheid...(Van de Woestijne, 1986-1995, deel 7, p. 401-402)

Vanaf 23 augustus 1914 heeft hij het in zijn krantenstukjes geregeld over de vluchtelingen die Brussel binnenlopen en -rijden.

Daar rijden arme boerenwagens voorbij op den sukkel van een sjofel paardje. Het zijn de eerste vluchtelingen die wij te zien krijgen: heele gezinnen tusschen wat beddegoed: in ‘t midden, op den roodfluweelen pronkzetel, de grootmoeder of de grootvader. In een hondekar ligt een kranke vrouw. Bekommerd loopt de vader langs het triestige gespan. Moderne vlucht uit Egypte. Wij ondervragen. Zij komen van Strombeek; de Duitschers hebben gezegd dat zij moesten vluchten, want dat hun huis weg moest, om den Belg te kunnen zien aankomen. Waarheen zij nu gingen? Ja, dat wisten zij natuurlijk niet... (Van de Woestijne, 1986-1995, deel 7, p. 410)

Eerst zijn de Brusselaars vol mededogen voor die arme vluchtelingen en luisteren ze met open mond naar hun verhalen. Maar een goede twee weken later heeft men het in Brussel al wel gehad met al die vreemden die de stad overspoelen en die allemaal gehuisvest, gevoed en gelaafd moeten worden:

Velen van die lieden, voortgedreven van den schrik, weten noch waarin, noch waaruit... Anderen, die hier nu al een paar weken verblijf tellen, hebben op een of andere manier een schikking weten te treffen met het noodlot. Zij gevoelen zich ingeburgerd. Het eerste wat een burger doet is, zich een vast plaatsje kiezen in een café, waar hij op vaste uren met zijn vrienden praten kan. Deze inwijkelingen hebben aan die natuurwet gehoor gegeven. Ik ken de vergaderplaats der Luikenaars en het koffiehuis der Leuvenaars. En hoop alleen dat ze weldra de oude herbergen der eigen vaderstad tot hun grote vreugde terug mogen vinden. Want al dreigt hier geenszins hongersnood,

onnoedige monden kan men er toch missen... (Van de Woestijne, 1986-1995, deel 7, p. 440)

4.2. VOEDSELSITUATIE

De voedselsituatie is een centraal thema in Van de Woestijnes oorlogsdagboek. Hij heeft het over de voedselschaarste die in de stad heerst, de honger en de armoede die dat veroorzaakt, over gesloten winkels en lange wachtrijen. Hij rapporteert ook over de oplossingen die nationaal en internationaal worden bedacht: de oprichting van het Nationaal Hulp- en Voedingscomité, de bedeling van de volkssoep en de oprichting en werking van de Commission for relief in Belgium, die tussen 1914 en 1918 onder andere 320.000 ton meel aan België zal leveren.

Op 2 september 1914 schrijft Van de Woestijne over de eerste tekenen van de voedselschaarste:

De eerste melkboer! Sedert tien dagen de eerste melk!... Want dit is onze eerste, voorsnog de eenige, ontbering geweest: melk. En zoowaar, wij waren er gewoon aan geworden... Nog slechts één dag heeft het ons aan vleesch ontbroken: de Duitschers hadden te Laeken zo goed als alles opgekocht. 's Anderendaags echter leverde de markt ons nieuw vee. Het vleesch is anders wel duurder geworden. De boter ook. Daar zijn echter de aardappelen, en in overvloed. (Van de Woestijne, 1986-1995, deel 7, p. 422)

Achttien dagen later heeft hij het over het op gang komen van de voedselhulp en over de solidariteit onder de bevolking:

Gelukkig is op voldoende wijze voor voedsel gezorgd: het 'Comité Central de Secours et d'Alimentation', dat door Ernest Solvay gesticht is en waar hij een miljoen voor geschonken heeft, bezit in al de voorsteden vertakkingen, die geldinzamelingen doen. Eene geziene dame, die zich met eene intekenlijst belast heeft, vertelt mij ergerlijke bijzonderheden: bij geen enkelen rijke haast ontvangt zij zelfs maar de minste gift. Meestal laat men haar zelfs aan de deur staan. De armen, daarentegen, de kleine bedienden die nog slechts de helft van hun wedde trekken, werkklui die gedwongen staken of alleen een paar dagen in de week werken, vrouwen eindelijk van soldaten en onderofficieren

onder de wapenen, zij allen toonen eene mildheid des harten [...]. (Van de Woestijne, 1986-1995, deel 7, p. 459)

De Brusselaars worden voortdurend geconfronteerd met producten die duurder worden of gewoon ontbreken:

De lucifers worden duurder. Het vleesch ook, al wordt elke veemarkt voor drievierden van den toevoer aan beesten door den gezant der Vereenigde Staten ten onzen behoefte opgekocht. De eieren gelden versch zeventien centimes (anders tien). De koffie is dertig à veertig centimes per kilo opgeslagen. Bruine zeep steeg van twee en veertig tot zes en vijftig centimes. En 't allerergste wel: gewoon keukenzout wordt, voorlopig althans, schaarscher en schaarscher... (Van de Woestijne, 1986-1995, deel 7, p. 471)

Daargelaten dat de meeste eetwaren in prijs stijgen en zelfs – zooals zout – geheel te ontbreken staan, lijdt de Brusselaar eene eerste algeheele ontbering: wij krijgen geen versche visch meer. Sedert weken al is er geen zeevisch meer. [...] Tweede ontbering, van veel ernstigeren aard, al zal ze slechts een paar dagen duren: wij hebben geen brood meer; de bakkers hebben hunne deur gesloten bij gebrek aan meel. [...]” (Van de Woestijne, 1986-1995, deel 7, p. 489-490)

In een poging om de hongerige magen gevuld te krijgen, start men allerlei initiatieven op. Een daarvan is de gratis soepbedeling. Van de Woestijne trekt erop uit om het nieuwe fenomeen te onderzoeken:

De volkssoep – eerste stap tot communisme, waar wij allen over heel kort misschien de weldaad van zegenen zullen, mits de rijken bijstand bieden, niet naar de mate van hunne mildheid, maar naar deze van hun vermogen [...] – de volkssoep, Spartaansche gortebrei der Brusselaren bestaat, als alle goede dingen uit drie: het bereiden, het verdeelen en het eten. Die drie deelen heb ik vandaag meêgemaakt. [...] (Van de Woestijne, 1986-1995, deel 7, p. 532)

Ondanks die hulpverlening neemt de armoede in de hoofdstad snel toe. Dat merkt de correspondent wanneer hij door de straten loopt:

Op eene bank van het boulevard Bischofsheim zie ik ineens eene vrouw ineenzakken. Zij draag een kind in den arm. Een ander, dat nauwelijks loopen kan, hangt aan haar schort. Ik snel toe: de vrouw,

waarvan het verdierlijkt gelaat blauw en geel ziet, is aan 't bezwijmen. (Van de Woestijne, 1986-1995, deel 7, p. 550)

Het getal der bedelaars is wel te verstaan vertienvoudigd: iets wat wel heel zichtbaar is. [...] Niet zichtbaar is echter: de nood van velen, die een goede broodwinning maar geen fortuin hadden – en daaronder ken ik groote ambtenaars - en nu niet meer worden betaald; van kunstenaars, die nooit aan sparen hebben gedacht en nu natuurlijk vergeefs op bestellingen wachten; van lieden wier geld in 'onroerende goederen' is belegd, die in oorlogstijd geen kroos opbrengen.” (Van de Woestijne, 1986-1995, deel 7, p. 622)

4.3. KRIJGSVERRICHTINGEN

Een ander belangrijk thema in 'Dagboek van den oorlog' zijn de krijgsverrichtingen. Van de Woestijne baseert zijn verslagen vaak op getuigenissen van vluchtelingen. Een herbergier uit Halen vertelt over de Slag der Zilveren Helmen:

Wij vluchten allemaal naar de statie, maar de chef zegt, dat het te laat was, dat er geen treinen meer waren. Dan zijn wij over het dorp langs de bosschen gegaan, naar Scherpenheuvel, naar Sichem. 't Donderde kanonkogels. Wij hebben den heelen nacht op onzen buik gelegen, in de bosschen. 's Anderendaags zijn wij in Diest aangekomen. Dan ben ik met twee soldaten van de onzen naar huis eens gaan zien. Meneer, zij haden al het bier opgezopen. De straten lagen een meter hoog van lijken. De lijken van de paarden stonken geweldig. Ze waren al aan 't graven... (Van de Woestijne, 1986-1995, deel 7, p. 398)

Van een man die de strijd rond Assche beleefd heeft, brengt Van de Woestijne het volgende relaas:

Het is te Assche, meneer, dat zij vechten. Ikzelf woon daar niet, maar mijn moeder woont niet ver daar van [...]. Als ik gehoord heb, dat zij daar schoten, ben ik eens naar mijn moeder gaan zien. [...] Als de Duitschers mij onderweg tegenhielden, zei ik: ik ga bij mijn moeder zien achter wat boter en achter wat groente. Zoo hebben ze mij doorgelaten. Als ik langs daar kom, daar zie ik van onze soldaten, en Franschen met roode broeken, en Engelschen, maar die hebben rokjes aan, en zij schieten met kleine kanonnetjes, waar zij langs achter aan

draaien, gelijk een koffiemolen. Zoo wil ik voortgaan, maar de officieren wilden niet. Maar ik ga toch waar zij schieten. Ik leg mij op mijn buik, nietwaar, en ik kruip voort. Maar het was verschrikkelijk van het lawaai. Van de rest weet ik niet veel te zeggen. (Van de Woestijne, 1986-1995, deel 7, p. 481)

Voor het verslag van de gevechten ten noorden van Brussel baseert de correspondent zich op informatie die hij her en der gesprokkeld heeft:

Maar iederen avond zien wij dezelfde manschappen terugkeeren, meestal minder in getal weliswaar. Want overdag vechten zij in de omstreken, tegen de Belgen, op eene lijne die van Wolverthem naar Campenhout gaat, over Beyghem, Humbeeck, Eppenheim, Weerde, Elewijt. Soms slaan onze troepen ze terug tot aan Brussegem, Meyse, Grimbergen, Peuthy, Perck, en dan hooren wij 't geschut nog wat beter. Tegen den avond zien wij het ook: reepen vuur door den hemel... Maar de avond eenmaal gevallen, komen zij slapen, naar huis. Wij, de bewoners, slapen intusschen minder, althans minder-vast. Immers de deuren moeten openblijven, en het huis verlicht. Weliswaar zorgt een schildwacht voor onze veiligheid." (Van de Woestijne, 1986-1995, deel 7, p. 463)

Af en toe maakt Van de Woestijne ook plaats voor een luchtige anekdote. Zelfs de Duitse bezetter zal onderstaande tekst hebben weten te smaken:

Vanmiddag was er een trein, die wél de aandacht heeft getrokken: hij vervoerde tweeduizend Fransche krijgsgevangenen uit Cambrai. Ik weet niet, waarom hij aan de bareelen in Laeken stil moest houden. Hij bleef er echter geruimen tijd staan, hetgeen gelegenheid verschafte, met de soldaten te praten. [...] Allen loofden de wijze, waarop de Duitschers ze vooralsnog behandelden. [...] de onderofficier die ze bewaken moest, liet uit de herbergjes die naast de bareel liggen, fleschjes bier en limonade halen, waarop hij de dorstigen onthaalde. Hij ging er gul en vriendelijk mee om, en, wat mij trof, sprak ze toe in uitmuntend Fransch, doorspekt met Parijzer argot. Ik drukte hem hierover mijne verwondering uit: 'Ik ben lang genoeg in Parijs kelner geweest', vertelde hij. (Van de Woestijne, 1986-1995, deel 7, p. 436)

Over de gevechten rond Antwerpen bericht Van de Woestijne vrijwel dag na dag:

- 29/09/14: Zoo zou de eerste lijn fortten rondom Antwerpen ingenomen zijn. Het is heel moeilijk te gelooven: het aanhoudend geschut spreekt het tegen. (Van de Woestijne, 1986-1995, deel 7, p. 480)

- 01/10/14: Den aanval op de eerste rij forten rondom Antwerpen, die nu al zes dagen duurt, is zeker nog niet afgelopen, al bestaat er reden te denken, dat een gedeelte der Duitschers naar Grimbergen toe is terug geslagen. (Van de Woestijne, 1986-1995, deel 7, p. 486)
- 02/10/14: De Duitschers hebben twee forten voor Antwerpen ‘unter Feuer genommen und zerstört’, hetgeen nog niet zo veel is. (Van de Woestijne, 1986-1995, deel 7, p. 491)
- 05/10/14: Verschrikking: drie forten van den buitenring om Antwerpen en de tusschenliggende redoutes zijn in Deutsche handen: Waelhem, Koningshoych en Lier, zijn na tien dagen beschieting, niet ‘zerstört’ ditmaal, maar ‘verobert’. (Van de Woestijne, 1986-1995, deel 7, p. 499)
- 07/10/14: Nochtans wordt van Deutsche zijde medegedeeld, dat weêr twee nieuwe forten, die van Kessel en van Broechem, ‘zum Schweigen gebracht’ zijn. (Van de Woestijne, 1986-1995, deel 7, p. 502)
- 8/10/14: De dertiende dag der beschieting van Antwerpen? Want die beschieting is voor ons eene nieuwe, misschien de eindphasis, en zeker de belangrijkste in de geschiedenis van dezen oorlog. (Van de Woestijne, 1986-1995, deel 7, p. 503)
- 10/10/14: Het is half-zes. Mijne vrouw, die naar stad op boodschappen was, stuift hijgend binnen. In één kreet: ‘Antwerpen is ingenomen!’ Het is eene algemeene ontsteltenis. Ik kan het nieuws niet gelooven: het is al te krankzinnig. (Van de Woestijne, 1986-1995, deel 7, p. 511)

4.4. OORLOGSTOERISME

In een lange bijdrage behandelt Van de Woestijne het bevreemdende fenomeen van het oorlogstoerisme. Hij noteert hoe tijdens de laatste weken van oktober 1914 duizenden Brusselaars met de tram of de wagen naar Vilvoorde rijden om vandaaruit verder over het slagveld te wandelen. De correspondent reist met hen mee. Hij ontdekt verlaten loopgraven, haastig gedolven graven, tientallen gevelde bomen, in puin geschoten huizen en kerken, en askleurige figuren die in bitter geurende puinhopen scharrelen om er het weinige huisraad dat hen nog rest te recupereren. Prangend beschrijft hij de onwezenlijke kermis sfeer die rond dat oorlogstoerisme hangt:

Allerlei voertuigen hebben de reizigers aangebracht, als naar een monsterachtigen pic-nic, langs den weg staan kramen opgesteld, waar men bier verkoopt.

Daar is wel niemand, die eenige vreugd zou durven laten blijken voor de dankbaar-aanvaarde gelegenheid van een geboden uitstapje. Maar er zijn die met zelfvoldaanheid bekennen, nu reeds driemaal gekomen te zijn, en dat het schouwspel ze nog lang niet verveelt... (Van de Woestijne, 1986-1995, deel 7, p. 546)

4.5. PATRIOTTISME

In een aantal bijdragen geeft Van de Woestijne blijk van zijn aanhankelijkheid aan de vorst en zijn liefde voor het vaderland. Zo schrijft hij op 15 november 1914:

Het is vandaag het naamfeest van mijn koning, van den koning der Belgen, van den koning aller Belgen. Voor den oorlog wisten wij niet, of er eenig verschil kon bestaan tusschen de uitdrukkingen: 'Koning van België' en 'Koning der Belgen'. Thans weten wij, dat koning Albert het recht had, zich 'Koning der Belgen' te noemen, zich te beroepen op een volk – man aan man, vrouw aan vrouw, kind aan kind [...]

[...] de aarde, onze aarde, de Belgische aarde, is loopgraaf aan loopgraaf, opengegaan, en het is niet geweest, helaas, om heil te baren. Maar de koning is de eerste geweest, om te onderwijzen dat geene ellende ons tot wanhoop brengen mag. Want men ploegt nooit vergeefs; de aarde wil, dat men haar scheure en hoe dieper de wonde, te milder de vrucht. (Van de Woestijne, 1986-1995, deel 7, p. 593-594)

4.6. HUMOR

Ondanks de drukkende sfeer en de moeilijke levensomstandigheden is Van de Woestijne zijn zin voor humor niet kwijtgeraakt. In een bijdrage van 25 oktober 1914 vertelt hij over Duitse soldaten die bij het binnenkomen van een dorp een groep notabelen gijzelen. Een onderofficier somt de gevallen op waarbij ze zullen worden doodgeschoten en spreekt daarbij telkens van 'foe-sillé' in plaats van 'fusilé'. De gijzelaars beginnen eerst voorzichtig te gniffelen en barsten vervolgens in proesten uit. De onderofficier staat er beteuterd bij. (Van de Woestijne, 1985-1996, deel 7, p. 552).

In een andere bijdrage vermeldt hij dat een Brussels blad van een milde schenker een doos met schoenen heeft ontvangen. Het zijn echter allemaal schoenen voor dezelfde voet. Van de Woestijne zegt te vrezen dat er na de oorlog heel wat Belgische soldaten met slechts een been zullen terugkeren. ‘Moge het’, zo besluit hij, ‘het goede been zijn: dat waar de eenzijdige schoenen aan passen.’ (Van de Woestijne, 1985-1996, deel 7, p. 678)

5. CENSUUR

In de laatste aflevering van zijn ‘Dagboek van den oorlog’, gedateerd 26 februari 1915 (pas in de *NRC* gepubliceerd op 9 april!), meldt Van de Woestijne aan zijn lezers dat hij aan de haard zit te bibberen, te hoesten en te proesten. Daarna start hij een nieuwe artikelenreeks, getiteld ‘Het leven te Brussel’. De eerste delen daarvan zijn gedateerd eind maart 1915 en verschijnen in de *NRC* vanaf 13 april 1915. Het tijdelijke zwijgen van de correspondent heeft meer met de verscherpte grenscontroles en de opstart van de censuur te maken dan met een griepje. (Theunynck, 2010, p. 276) De Duitsers hebben in de loop van januari 1915 maatregelen genomen waardoor ‘geen mannelijke Belg tusschen de zestien en de veertig nog over de Hollandsche grens kan, zonder het gevaar te loopen, dat hij wordt gefusilleerd.’ (Van de Woestijne, 1986-1995, deel 7, p. 684) Vanaf de zomer van 1915 wordt de Nederlandse grens zelfs nagenoeg hermetisch afgesloten door de Draden des Doods, een 180 kilometer lange prikkeldraadversperring die van Zeebrugge tot Vaals (Zuid-Limburg) loopt en waarop een spanning tot tweeduizend volt kan worden gezet. (Moeyes, 2001, 126-129) Daardoor wordt elke poging om de grens tussen België en Nederland over te steken een levensgevaarlijke onderneming. Van de Woestijne zit stilaan met een levensgroot probleem. Als zijn teksten niet meer in Nederland geraken, dreigt zijn belangrijkste bron van inkomsten op te drogen.

Vreemd genoeg brengt de komst van de censuur redding. Rond half februari installeert het Duitse bezettingsbestuur in Brussel haar Politische Abteilung, met als een van haar onderafdelingen de Pressezentrale, die de pers moet controleren. Geen enkele journalistieke publicatie is voortaan nog mogelijk als ze niet eerst voorgelegd is aan en de zegen heeft gekregen van de censuur. In maart 1915 moet Van de Woestijne met de Pressezentrale afspraken gemaakt hebben.

Die deal met de Pressezentrale beperkt Van de Woestijnes 'bewegingsvrijheid'. Een aantal onderwerpen mag hij niet meer behandelen. Voortaan geen militaire informatie meer, geen kritiek op de Duitser bezetter, geen grote vaderlandslievende of royalistische ontboezemingen... Gezien de censor nu over zijn schouder meekijkt, doet Van de Woestijne aan zelfcensuur. Dat kan hem echter niet zo zwaar gevallen zijn, want hij paste die eigenlijk al gedeeltelijk toe in zijn 'Dagboek van den Oorlog'. Over zijn samenwerking met de censor en zijn zelfcensuur schrijft hij: 'En knaagt in hem [de journalist, PT] nu en dan eens de worm, dat hij iets weet en het niet zeggen mag, dan is de censor er toch niet beter aan toe: door te zwijgen belet de journalist hem te schrappen, hetgeen zijne straf is.' (Van de Woestijne, 1986-1995, deel 9, p. 18)

Zijn overeenkomst met de Pressezentrale biedt Van de Woestijne ook aanzienlijke voordelen. De correspondent, die doodsbang was om zijn *NRC*-inkomsten te verliezen, hoeft daar nu niet meer voor te vrezen. De Pressezentrale zorgt ervoor dat zijn teksten snel en makkelijk in Rotterdam geraken. Een tweede voordeel is dat hij ook voor de uitbetaling van zijn *NRC*-honorarium en voor het versturen van drukproeven van andere publicaties gebruik kan maken van Duitse kanalen.

De Duitse censor, Rudolf Alexander Schröder, is erg geïnteresseerd in Van de Woestijne. Niet alleen omdat zijn stukken in de *Nieuwe Rotterdamsche Courant* bijdragen aan een positief imago van de Duitsers in Nederland en de rest van de wereld, maar ook omdat Van de Woestijne als toonaangevend Vlaams intellectueel interessant is in het kader van de pas opgestarte Flamenpolitiek. Die politiek is erop gericht om Vlaanderen – via het realiseren van een aantal aloude Vlaamse verzuchtingen - uit België los te weken en er Duitslands belangen veilig te stellen, hoe de oorlog ook evolueert. (Vanacker, 1991, p. 35-38) De Duitsers mikken daarbij prioritair op het bewerken van de culturele elite, waartoe ook Van de Woestijne behoort. Schröder, die tegelijk ook talentscout is voor de Duitse uitgeverij Insel Verlag, tracht Van de Woestijne voor zich te winnen door hulpvaardig te zijn en door hem contracten aan te bieden voor Duitstalige uitgaven van zijn werk bij Insel Verlag. In tegenstelling tot bijvoorbeeld August Vermeylen en Maurits Sabbe, zal Van de Woestijne op die contractvoorstellen gretig ingaan. (Theunynck, 2010, 278-282) Er komt zelfs een moment waarop hij aarzelt of hij niet zou overstappen naar het activistische kamp. Gelukkig voor Van de Woestijne keren op dat moment de krijgskansen en laat hij zich nooit tot grote activistische ontboezemingen verleiden. (Theunynck, 2010, p. 281-284)

6. HET LEVEN TE BRUSSEL

Van de Woestijnes kroniek ‘Het leven te Brussel’ loopt van eind maart 1915 tot 28 oktober 1916. Het gaat om meer dan honderdvijftig bijdragen; meestal opnieuw het dagboek van enkele dagen. Deze bijdragen verschijnen relatief stipt in de *Nieuwe Rotterdamsche Courant*. Vaak zit er maar een dikke week tussen de schrijf- en de publicatiedatum. De teksten worden door de censor nagekeken en via de diensten van de Pressezentrale aan de *Nieuwe Rotterdamsche Courant* bezorgd.

6.1. MEEST VOORKOMENDE THEMA’S

In de nieuwe artikelenreeks dist Van de Woestijne geregeld leuke anekdotes op. Prachtig en tegelijk illustratief voor de toon van de nieuwe artikelen is zijn stukje over fietsende pastoors:

Maar uit die trechter, van uitgesteken licht: ziet, ziet, daar rollen drie zwarte vlekken aan op de schervelende zonneflitsen van fietsraderen. Zij komen, zij naderen, zij zijn daar: drie pastoors, drie zoowaar fietsende pastoors, drie geestelijke heeren, in hunne lange soutane op een damesfiets, pront-recht in den zadel, de zwarte armen rechthout aan het stuur, de voeten matelijk op en neêr, en achter aan, een sluier die wappert. Zij hebben het warm, de pastoors; onder den harigen steek gloeit glimmerig het welgedane en voldane gezicht. Zij rijden zijde aan zijde; zij zien elkander aan; zij lachen elkander tegen. Zij hebben plezier van hun rijtoertje; zij zien er uit als jongens op een uitstapje naar buiten. (Van de Woestijne, 1986-1995, deel 8, p. 319-20)

Vaker nog dan in ‘Dagboek van de Oorlog’ heeft hij het over de voedselsituatie en de levensduurte. In de nieuwe artikelenreeks maakt hij ook plaats voor andere thema’s: tentoonstellingen, de discussie rond de aanpak van de heropbouw van de vernielde gebouwen, in memoriams van culturele figuren, filosofische beschouwingen en zelfs oud nieuws dat hij terug oprakelt: ‘Het gebrek aan “stof”, vermenigvuldigd door de zucht naar vluchten, ver weg van de tijden die ons beheerschen, heeft mij doen grijpen naar wat ik tot bij nadere omschrijving het Verleden zal noemen.’ (Van de Woestijne, 1986-1995, deel 8, p. 384-388) Subliem is een uitgebreid stuk waarin hij meldt dat hij helemaal niets te melden heeft:

Na diep en vast in mijn begrip de overtuiging te hebben gehamerd, dat ik vanochtend beslist voor de krant moest werken, heb ik mij daareven vol moed aan mijn schrijftafel gezet, middenin de wanorde aan boeken en papieren, buiten dewelke ik niet kan en die mij de illusie bezorgt, dat ik het werkelijk heel druk heb. Ik zit hier dus, het ongerept-blanke papier voor mij, de inkt-natte pen tusschen de vingers, - in afwachting van de inspiratie...

Dit nu is niets ongewoons: hoeveel 'correspondenties' worden niet aldus begonnen, zonder dat men weet waarheen, zonder dat men een goed-omschreven onderwerp voor oogen heeft! Gewoonlijk, meestal, zelfs, komt het van-zelf: 't feit alleen dat men welgemeend neer gaat zitten om zoowaar te schrijven, opent automatisch allerlei deurtjes in uwe ervaring of in uwe subconsciousence, [...]. Vandaag echter... en trouwens ook gisteren... en trouwens ook morgen... (Van de Woestijne, 1986-1995, deel 8, p. 368)

6.2. VERNEDERLANDSTE GENTSE UNIVERSITEIT

Van de Woestijne heeft de Duitse overheid al herhaaldelijk de toelating gevraagd om zijn geliefde Gent te bezoeken. Dat is hem nog niet toegestaan. In oktober 1916 krijgt hij van de Pressezentrale plots een vrijgeleide om naar zijn vaderstad af te reizen voor de opening van de op Duits gezag vernederlandste Gentse universiteit. De bezetter hoopt dat de *NRC*-correspondent hem lof zal toezwaaien, omdat door Duitse tussenkomst een van de belangrijkste strijdpunten van de Vlaamse beweging, een Nederlandstalige universiteit, wordt gerealiseerd. De geslepen correspondent houdt zich echter op de vlakte.

De zetels kregen nieuw fluweel; ik geloof wel dat de banken nieuw overtrokken werden. De deuren bekwamen een nieuw laagje verf; het werd eene frisschere harmonie-van-groen. Won de zaal er bij? Helaas, het nieuwe groen der deuren, een flets zee-groen, kan mij de voormalige, en voortreffelijke, imitatie van bronsgroen niet uit het geheugen verdrijven; het blauw-groen der banken vloekt tegen het geel-groen der zetels; het geheel mist patine; de adem van den tijd heeft daar nog niet over heen geblazen. Wordt de universiteit nog een honderd jaar ouder, dan wordt dat ook wel beter. Helaas, dan zullen wij het niet meer mogen beschouwen. (Van de Woestijne, 1986-1995, deel 9, p. 281)

Voor Schröder moet Van de Woestijnes lauwe reactie op de vernederlandsing van de Gentse universiteit een zware teleurstelling geweest zijn. Meer en meer blijkt dat de Flamenpolitik die ze op de Politische Abteilung hebben uitgewerkt, nauwelijks resultaten oplevert. Hardliners als Friedrich W. von Bissing jr. eisen een hardere aanpak. Ze willen België zo snel mogelijk opdoeken en van Vlaanderen en Wallonië satellietstaten maken.

Dat de Duitsers niet kunnen lachen met Van de Woestijnes ondankbaarheid, blijkt al gauw. Van de Woestijne wordt naar eigen zeggen tot tweemaal toe bij de geheime politie geroepen en staakt uiteindelijk – al dan niet onder dwang – zijn correspondentenschap. Er gaan zelfs geruchten dat zijn huis onder politietoezicht staat. (Theunynck, 2010, p. 289-291)

Van eind oktober 1916 tot 14 juli 1918 zwijgt de Brusselse correspondent. In 1917 verhuist hij naar het plattelandsdorp Pamel in het Pajottenland, omdat hij en zijn gezin daar beter de voedselschaarste en levensduurte het hoofd kunnen bieden. De *NRC* laat zijn correspondent niet vallen. Hoewel hij niet meer publiceert, blijft hij maandelijks 300 frank ontvangen.

7. ‘LAATSTE MAAND DER BEZETTING’

Op 14 juli 1918 neemt Van de Woestijne de pen weer ter hand en schrijft hij een stuk waarin hij zijn lange afwezigheid in de krant uitlegt: ‘Heb ik zolang gezwegen, dan bestaat daar, ik verzeker u, geen deugdelijke grond voor dan, misschien, de zucht naar, de noodzakelijkheid van... zelf-censuur, ik bedoel natuurlijk: zelf-kritiek.’ Veel wijzer worden we daar niet van. Van 14 juli tot 7 oktober schrijft hij een aantal losse stukken in de trant van de artikelen die hij in zijn kroniek ‘Het leven te Brussel’ gepubliceerd had. Ze verschijnen met twee tot drie weken vertraging in de krant.

Vanaf 9 oktober begint hij aan een laatste, vierdelige artikelenreeks, ‘De laatste maand der bezetting’. Die artikelen verschijnen pas vanaf 22 november – dus na de aftocht van de Duitsers en de wapenstilstand – in de krant. Zijn leed-vermaak om het lot van de activisten is daarbij opmerkelijk.

Dàt nu leeren ons de activisten: de boete om het niet stil zijn tijd te kunnen afwachten. Heel hun moed stuikt in bij het eerste stootje aan het Duitse machtsgebouw: behalve eene straf voor hun verraad aan het Vlaamsche land dat ze aan Duitschland verpandden, een kwalijk

bewijs van de sterkte en het goede recht hunner zaak. (Van de Woestijne, 1986-1995, deel 9, p. 421)

Een paar weken later haalt hij nog scherper uit. Het lijkt wel of hij zich niet snel genoeg van het activisme kan distantieëren:

Wat van de Duitsers en activisten overblijft is louter negatief: [...] de huizen der activisten die leeggeplunderd en uitgebrand staan. Dat plunderen en branden is niet gegaan zonder baldadigheid, voor een ordeliëvend mensch altijd pijnlijk. Maar als ik bedenk al het kwaad dat de activisten aan de Vlaamsche beweging, neen: aan heel Vlaanderen gedaan hebben, dan kan ik die baldadigheid waarlijk niet betreuren.” (Van de Woestijne, 1986-1995, deel 9, 465)

8. CONCLUSIE

Karel van de Woestijne is nooit een oorlogscorrespondent *stricto sensu* geweest. Hij bracht geen rechtstreeks verslag uit van de vijandelijkheden. Wel heeft hij - mits de nodige zelfcensuur - een treffend beeld geschetst van het leven in de Belgische hoofdstad in oorlogstijd. Dat hij daarbij erg mild was voor de Duitse bezetter blijkt uit een vergelijking met bv. de artikelen die August Monet, de Antwerpse correspondent van *De Telegraaf*, publiceerde. Ondanks die beperkingen blijven Van de Woestijnes teksten erg genietbaar en interessant voor wie meer wil weten over het leven in het bezette Brussel tijdens de Eerste Wereldoorlog.

Van de Woestijne kwam na de oorlog goed weg. Zijn collega *NRC*-correspondent Emmanuel de Bom werd op 18 december uit zijn ambt van stadsbibliothecaris van Antwerpen ontzet. (Theunynck, 2010, p. 318) Een van de argumenten die daarbij werden aangehaald was dat hij tijdens de oorlog voor de Duitsvriendelijke *NRC* had geschreven. Stijn Streuvels moest spitsroeden lopen, onder meer omdat hij de bij hem ingekwartierde Duitsers in zijn oorlogsdagboek te sympathiek had voorgesteld. Van de Woestijne daarentegen maakte na de oorlog een blitzcarrière. Hij werd bevorderd tot afdelingshoofd, benoemd tot Ridder in de Leopoldsorde en tot lid van de Vlaamse Academie. De aantijgingen van activisten dat Van de Woestijne bijzonder goede contacten had onderhouden met de Duitse bezetter legde de minister gewoon naast zich neer. Van de Woestijne was een bijzonder handig evenwichtskunstenaar

geweest. Dankzij zijn uitstekende contacten met zowel katholieke, liberale als socialistische toppolitici beschikte hij bovendien over machtige beschermheren die hem na de oorlog de hand boven het hoofd hielden.

Literatuurlijst

- Geudeker N.** (2004). *Onafhankelijkheid en neutraliteit. De Nederlandse pers tijdens de Eerste Wereldoorlog. Een vergelijkend onderzoek naar De Telegraaf, de Nieuwe Rotterdamsche Courant en Het Volk.* (ongepubliceerde doctoraalscriptie)
- Moeyes P.** (2001). *Buiten schot. Nederland tijdens de Eerste Wereldoorlog. 1914-1918.* Amsterdam-Antwerpen: De Arbeiderspers.
- Theunynck, P** (2010). *Karel van de Woestijne. Biografie.* Antwerpen: Meulenhoff-Manteau.
- Vanacker, D.** (1991). *Het activistisch avontuur.* Gent: Stichting Mens en Cultuur.
- Van de Woestijne, K.** (1986-1995). *Verzameld journalistiek werk* (ed. A. Deprez). Deel 1-15. Gent: Cultureel Documentatiecentrum.
- Van Parys, J.** (2007). *Het leven, niets dan het leven. Cyriel Buysse & zijn tijd.* Antwerpen/Amsterdam: Houtekiet/Atlas.